

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин

Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра

**на тему: СХІДНИЙ ПОХІД ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО І
ЗАГИБЕЛЬ ПЕРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ**

Виконав: студент навчальної групи ІСТ-21-2
спеціальність 032 «Історія та археологія»

Шишко О.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Морозов О.В., д. іст. наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент: Маргулов А.Х., доктор історичних наук,

професор, професор кафедри

міжнародних відносин УМСФ

Дніпро-2025

АНОТАЦІЯ

Шишко О.В. Східний похід Олександра Македонського та загибель Перської імперії. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025. 45 с.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню життя та діяльності видатного воїна, політика та стратега Олександра Македонського. Робота розглядає його східні походи та досягнення, а також роль, яку він відіграв у розвитку історії світу.

У роботі розглянуто життєвий шлях Олександра III Великого, його освіту та виховання, політичну та військову діяльність. Особлива увага приділена опису його військових походів та битв, зокрема битві при Гавгамелах та битві при Іссі. Також розглянуто стратегію та тактику, які використовував Олександр у своїх військових кампаніях.

У дослідженні з'ясовано значення Олександра Великого у розвитку історії світу. Автор доводить, що Олександр вплинув на культуру, релігію, мистецтво та науку багатьох народів, а його подвиги та досягнення стали прикладом для нащадків. Також розглядається вплив Олександра на формування імперського мислення та на розвиток політичної думки.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, в яких розглядається життя та діяльність Олександра Великого, аналізу його військових походів та досягнень, а також впливу на історію світу, висновків та списку використаних джерел. Робота базується на аналізі літературних джерел, археологічних знахідок та інших джерел, що відображають життя та діяльність Олександра Великого.

Ключові слова: Олександр Македонський, полководець, політичний діяч, завоювання, політика, досягнення.

SUMMARY

Shyshko O.V. The Eastern Campaign of Alexander the Great and the Destruction of Persia. Bachelor's qualification work for the degree of “Bachelor” in the specialty 032 “History and Archeology”. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025. 45 p.

The thesis on the topic is devoted to the study of the life and activities of the outstanding warrior, politician and strategist Alexander III of Macedonia. The work examines his campaigns and achievements, as well as the role he played in the development of world history.

The work examines the life path of Alexander the Great, his education and upbringing, political and military activities. Particular attention is paid to the description of his military campaigns and battles, including the Battle of Gaugamela and the Battle of Issus. The strategy and tactics used by Alexander in his military campaigns are also considered.

The study revealed the significance of Alexander the Great in the development of world history. The author proves that Alexander influenced the culture, religion, art and science of many peoples, and his exploits and achievements became an example for descendants. Alexander's influence on the formation of imperial thinking and on the development of political thought is also considered.

The thesis consists of an introduction, three chapters that examine the life and activities of Alexander the Great, an analysis of his military campaigns and achievements, as well as his influence on world history, conclusions and a list of sources used. The work is based on the analysis of literary sources, archaeological finds and other sources reflecting the life and activities of Alexander the Great.

Key words: Alexander the Great, outstanding commander, politician, conquest, politics, achievements

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНЕ ТЛО ДО СХІДНОГО ПОХОДУ.....	8
1.1. Стан Македонії і Перської імперії напередодні походу.....	8
1.2. Вплив батька - Філіпа II, на формування армії та політики Олександра.....	11
1.3. Політична ситуація в Греції та Малій Азії.....	14
РОЗДІЛ II. ОСНОВНІ ЕТАПИ СХІДНОГО ПОХОДУ.....	18
2.1. Початок війни: битва при Граніку.....	18
2.2. Битва при Іссі і завоювання Сирії.....	20
2.3. Взяття Єгипту та заснування Александрії.....	23
2.4. Битва при Гавгамелах і падіння Персеполя.....	25
2.5. Завоювання Середньої Азії та Індійського субконтиненту.....	28
РОЗДІЛ III. НАСЛІДКИ СХІДНОГО ПОХОДУ І ЗАГИБЕЛІ ПЕРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	32
3.1. Політичні та адміністративні зміни.....	32
3.2. Культурна взаємодія Сходу і Заходу.....	34
3.3. Занепад Перської імперії і виникнення елліністичних держав.....	37
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Східний похід Олександра Македонського є однією з найвизначніших подій в історії людства. Цей похід не лише поклав край існуванню однієї з наймогутніших держав античності Перської імперії, а й започаткував нову епоху в історії цивілізацій — епоху еллінізму. Завдяки цій масштабній військовій кампанії відбулося зіткнення двох великих світів грецького (західного) і східного, що спричинило тривалий процес взаємопроникнення культур, ідей, традицій, релігій та технологій.

Олександр Македонський, вихований в дусі грецької філософії та військової дисципліни, зумів об'єднати під своїм командуванням грецькі поліси, розгромити могутню армію Дарія III, зруйнувати серцевину Перської імперії та досягти Індії. Цей похід тривав близько десяти років, але його результати відчувалися століттями. Він створив імперію, яка охоплювала величезні території від Балкан до Гіндукушу, і залишив культурну спадщину, що стала основою для подальшого розвитку Середземноморського та Близькосхідного світу. Проблематика Східного походу є надзвичайно актуальною з кількох причин. По-перше, вона дозволяє глибше зрозуміти механізми становлення імперій, лідерства, дипломатії та війни в античний період. По-друге, дослідження цієї теми дає змогу простежити початки глобалізаційних процесів, які у свій час виразились у створенні об'єданого культурного простору. По-третє, цей період історії є яскравим прикладом зіткнення і взаємодії цивілізацій — грецької, єгипетської, вавилонської, перської та індійської.

Наукова новизна теми полягає у спробі комплексно охарактеризувати Східний похід як військово-політичну, культурну та геополітичну подію. У більшості сучасних досліджень акцент робиться переважно на військових аспектах кампанії або особистості Олександра. Натомість у цій роботі розглядається широкий спектр наслідків його походу, включаючи трансформацію східних територій, адміністративні нововведення, процес еллінізації та культурну взаємодію.

Метою дипломної роботи є всебічне дослідження Східного походу Олександра Македонського та причин загибелі Перської імперії, з акцентом на аналіз історичних передумов, перебігу подій, наслідків і значення цієї кампанії для подальшого розвитку стародавнього світу.

Для досягнення поставленої мети у роботі розв'язуються такі завдання:

1. Визначити політичну та військову ситуацію в Македонії та Перській імперії напередодні походу.
2. Дослідити роль Філіппа II у формуванні македонської армії та політики, що вплинули на стратегію Олександра.
3. Проаналізувати хід основних битв та етапів Східного походу.
4. Виявити чинники, що зумовили поразку Перської імперії.
5. Охарактеризувати політичні, соціальні та культурні наслідки кампанії.
6. З'ясувати, як похід вплинув на подальшу історію елліністичного світу.

Об'єктом дослідження є військово-політичні процеси на теренах Стародавньої Македонії, Греції, Персії, Єгипту та Середньої Азії у IV столітті до н.е.

Предметом дослідження є Східний похід Олександра Македонського та його вплив на занепад Перської імперії і трансформацію політичної карти стародавнього світу.

Хронологічні межі: 356 до н.е. – 323 до н.е.

Методологія дослідження. У роботі були використані такі загальнонаукові та спеціально-історичні методи: конкретно-пошуковий (використання джерел, багатотомних видань, статей тощо); порівняльно-історичний (виявлення стану наукового вивчення й джерельної бази питання); проблемно-хронологічний (розгляд становлення Олександра Македонського царем та його дій); персоналізації (надав змогу дослідити історичний портрет Олександра Македонського); логічно-аналітичний (забезпечив аналіз життя Олександра

Великого та його воєнних та політичних дій); джерелознавчий аналіз (Дозволив розглянути основні відомості з джерел того часу).

Історіографічною основою дослідження є поєднання історико-порівняльного, хронологічного, аналітичного та проблемно-хронологічного методів. Також було використано елементи культурологічного підходу для аналізу взаємодії між еллінською та східними культурами. У процесі роботи було використано як античні джерела (твори Аріана, Плутарха, Квінта Курція Руфа, Діодора Сицилійського), так і сучасні дослідження відомих істориків (П'єра Бріяна, Н.Г. Хаммонда, Р. Фокса та ін.). Особливу увагу приділено аналізу археологічних даних, карт та сучасної наукової літератури.

Структура кваліфікаційної роботи побудована відповідно до поставлених цілей і завдань. Вона складається з трьох розділів, кожен з яких містить 11 підрозділів, висновків 4 с., списку використаних джерел і літератури (30 позицій).

РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНЕ ТЛО ДО СХІДНОГО ПОХОДУ

1.1 Стан Македонії і Перської імперії напередодні походу

Східний похід Олександра Македонського, розпочатий у 334 р. до н. е., став можливим завдяки співіснуванню двох провідних історико-політичних утворень - Македонського царства та Перської імперії, кожне з яких перебувало у своєрідно контрастних, але визначальних умовах. З одного боку постала зміцніла й реформована Македонія, яка щойно об'єднала грецькі поліси; з іншого - могутня, але вже послаблена та розділена внутрішніми суперечностями держава Ахеменідів, що зазнавала системних криз.

Становлення Македонського царства було результатом ґрунтовних перетворень, розпочатих за правління Філіпа II. На той час Македонія розглядалась як периферія грецького світу, попри помітний військовий потенціал. Реформи Філіпа II, зокрема створення постійної професійної армії, зміцнення дисципліни, розширення можливостей інженерних підрозділів та розробка нових прийомів фаланги, стали вирішальними у становленні Македонії провідною силою Балканського півострова. Окрім суто військових нововведень, правитель провів централізацію влади, обмежив вплив аристократії та забезпечив зовнішньополітичну стабілізацію завдяки дипломатичних союзам та шлюбних зв'язках із правлячими домами сусідніх земель. Велику вагу Філіп II також приділив освіті спадкоємця - Олександра, доручивши його навчання Аристотелю, одному з найвизначніших філософів цієї доби. Це сформувало світогляд Олександра та забезпечило розуміння культурного розмаїття народів, що згодом знайшло віддзеркалення в його завоюваннях [17, с.234].

Після смерті Філіпа II, у 336 р. до н. е., Олександр успадкував не лише потужну армію, а й сформовану зовнішньополітичну програму. Придушивши повстання в грецьких містах-полісах та на периферії царства, він засвідчив свою рішучість та розважливий розрахунок у зміцненні влади. Вказівного характеру набуло руйнування міста Фіви, що стало показовою акцією

покарання й застереження інших міст-держав від опору владі Македонії. Саме після цієї кампанії Коринфський союз проголосив Олександра «стратегом-автократором», тобто верховним головнокомандувачем об'єднаних сил Еллади, що легітимізувало його похід проти Персії [1, с. 64].

Основу економіки Македонії становили сільське господарство, ремесла та розробка корисних копалин, зокрема покладів золота й срібла, завдяки чому забезпечувалися фінансові потреби війська. В результаті завоювання Фракії та деяких областей Іллірії влада македонських царів розширила контроль над новими джерелами сировини й торговельними маршрутами. Вирішальну роль у зміцненні влади монарха також грала підтримка місцевих аристократів, яких Філіп II та Олександр постійно залучали до управління та участі у військових походах. Економіко-політична стабільність та висока мобільність адміністративних структур дозволяли Олександру сформувати відносно невелике, але дисципліноване й добре озброєне військо, ядром якого виступали фаланга, кіннота гетайрів, легка піхота й наймані загони. Водночас македонська армія не відрізнялася чисельною перевагою, секрет її успіху ґрунтовно спирався на тактичну гнучкість, нововведення та підтримку союзників [2, с. 24-28].

Перська імперія Ахеменідів, яка існувала вже понад два століття, залишалася найбільшою державою античного світу, однак на початку IV ст. до н. е. стикалася із явищами системної кризи та втрати стабільності. Центральна влада поступово втрачала контроль над окремими сатрапіями, де місцева адміністрація діяла із дедалі більшою автономією. Механізми підтримки єдності, розгалужена поштова мережа, діяльність царських інспекторів (т.з. «вуха царя») та розвинений бюрократичний апарат, втрачали свою дієвість та спроможність забезпечувати цілісність імперії. В багатьох провінціях, зокрема в Єгипті, Вавилонії та Малій Азії, виразно проявлялися відцентрові тенденції й зміцнювалися місцеві рухи за автономію [29].

Дарій III, який прийшов до влади в результаті гострої боротьби за престол після вбивства Артаксеркса III та його наступника Арсеса, не мав міцної підтримки з боку аристократії, що істотно позначилося на рівні координації під

час військового протистояння з Олександром Македонським. Монарх був змушений звертатися за підтримкою навіть до своїх колишніх противників, що поглиблювало нестабільність у центральних структурах влади [22, с. 210-212].

Попри істотну чисельну перевагу, перська армія характеризувалася цілим комплексом організаційних слабих. Її підрозділи комплектувалися з представників різних народів: мідійців, вавилонян, єгиптян, індійців та персів, що ускладнювало управління та забезпечення єдності під час бойових операцій. Наймані загони часто проявляли недостатню мотивацію, а логістичне забезпечення відзначалось повільністю та недостатньою скоординованістю, що створювало переваги для швидких та маневрених підрозділів македонської армії. Основу перських військ становила кіннота, яка вирізнялася переважно важким озброєнням, що обмежувало маневреність у складних умовах місцевості, цю слабкість Олександр Македонський використав у своїй стратегії. До того ж, перські сили практично не мали досвіду протистояння з модернізованою фалангою, що зрештою визначило результат найбільш вирішальних битв - при Гранику, Іссі та Гавгамелах [25, с. 117].

Економіка Перської імперії ґрунтувалася на системі данини та постійних фіскальних надходжень із провінцій, завдяки чому держава зберігала істотний ресурсний потенціал. Водночас центральна влада все більше потрапляла в залежність від сатрапій, котрі не завжди повно й своєчасно переказували ці надходження до царської скарбниці. Це зумовлювало недостатнє фінансування утримання війська та розповсюдження корупції на місцях. В результаті деякі перські воєначальники уникали прямого зіткнення з Олександром Македонським, вичікуючи найбільш слушного моменту, а деякі навіть розпочинали переговори з противником, розраховуючи забезпечити собі вигідне становище за нових обставин [29, с. 345-346].

1.2 Вплив батька - Філіппа II, на формування армії та політики Олександра Македонського

Олександр Македонський, який входить до найвидатніших полководців античності, зростав та формувався як майбутній лідер, в особливих історичних умовах, багато в чому завдяки політично-вольовим рішенням, реформаторській діяльності та стратегічному баченню свого батька - царя Філіпа II. Саме його постать визначально вплинула на зміцнення військового потенціалу Македонії, консолідацію влади та розробку зовнішньополітичних цілей, що згодом знайшли своє розширення в масштабах світової імперії Олександра Македонського. Розуміння характеру та розмаху його походів можливе лише за умов аналізу історичних передумов, сформованих за часів правління його батька.

Філіп II прийшов до влади у складний історичний період, коли Македонія зазнавала зовнішнього тиску та потерпала від внутрішніх суперечностей. Його правління (359–336 рр. до н. е) було відзначене ґрунтовними реформами, що істотно змінили характер македонської держави та зміцнили її позиції в регіоні. Філіп II перетворив Македонію із віддаленої провінції на провідну військово-політичну силу Балкан. Найважливішим досягненням правителя стала реорганізація війська: він не лише збільшив його чисельність та покращив озброєння, а й сформував новий тип армії - дисциплінований, високомобільний та професійний підрозділ, який діяв як єдина бойова структура. Основу цієї армії становила фаланга, побудована на тісно зімкнутому строю, використанні довгих списів та скоординованості між підрозділами - ці нововведення забезпечували істотну перевагу над традиційними гоплітськими загонами грецьких міст-полісів. Військо набуло постійного характеру, отримувало платню та систематично навчалось, завдяки чому зберігало високу боєготовність навіть за умов затяжних кампаній [2, с. 114].

Також Філіп II приділяв значну увагу розвитку кавалерії, яка за його правління, досягла високого рівня боєздатності та стала основною ударною

силою на полі бою. Залучення аристократії до кінноти сприяло консолідації еліти навколо монарха, формуючи соціальну базу для найближчих соратників його наступника Олександра Македонського - гетайрів, які відігравали ключову роль у його військових кампаніях. Водночас Філіп II не обмежував свою діяльність лише військовими реформами, а проводив активну і стратегічно виважену зовнішню політику. Його підходи виходили за межі відкритого воєнного підкорення сусідів і включали шлюбні союзи, дипломатичні маневри, інтриги та підкупи. Йому вдалося об'єднати грецькі поліси під егідою Македонії, залишаючи формальну незалежність кожного з них. Перемога при Херонеї 338 року до н. е. стала переламним моментом, після чого на конгресі в Коринфі було створено Коринфський союз, що визнав Філіпа гегемоном. Саме на цьому з'їзді було офіційно оголошено про спільний похід еллінів проти Перської імперії в рамках так званої «священної війни», метою якої була помста за греко-перські війни V століття до н. е. [10, с. 87-92]

Сам же Олександр Македонський виріс у атмосфері постійних воєнних дій, політичних інтриг, реформаторських зусиль і масштабних амбіцій. Він не лише був свідком цих процесів, але й із юних років активно брав участь у державних справах: у 16 років тимчасово керував державою під час відсутності Філіппа II, а в 18 років командував кіннотою у битві при Херонеї. Отримані ним практичні навички управління й військового мистецтва стали основою для впевненої передачі влади після смерті батька та реалізації грандіозного плану походу [15].

Важливим чинником формування особистості Олександра Македонського стало його виховання, організоване за участю батька. Найвідомішим вчителем майбутнього завойовника був філософ Аристотель. Освіта, яку він отримав, включала в себе не лише філософію, риторику та логіку, а й природничі науки, медицину, історію, географію усе, що потрібно для майбутнього правителя, який мислить у масштабах не просто держави, а світу. У цьому також простежується бачення Філіпа II, адже він прагнув зробити з сина не просто

полководця, а універсального лідера, який здатен об'єднати різні культури, народи і держави [16, с. 24-27].

Філіп II відіграв важливу роль у формуванні особистості Олександра Македонського. Відносини між батьком і сином були неоднозначними, оскільки батько часто перебував у тривалих відсутностях, мав кількох дружин і численних політичних суперників, що створювало напруженість у сімейних стосунках. Водночас ці конфлікти слугували для Олександра Македонського своєрідним політичним досвідом і школою боротьби за владу. Після смерті Філіпа в 336 році до н. е., яку деякі сучасники пов'язували із змовою за участю близьких до царя осіб, Олександр Македонський рішуче усунув потенційних претендентів на трон, що свідчило про його політичну твердість і здатність діяти ефективно в умовах кризи, що, безперечно, були набуті під впливом виховання та прикладу батька [17, с. 456].

Таким чином, успіх Олександра Македонського у збереженні влади та розгортанні масштабної військової кампанії незабаром після вступу на престол свідчить про те, що він отримав від Філіпа II не лише міцну державу, але й розвинену систему управління, добре підготовлену армію, широкі союзницькі зв'язки, чітку політичну програму, освічене коло найближчих соратників і власний приклад стратегічного мислення. Ці елементи сформували надійний фундамент для початку Східного походу. Хоча саме Олександр Македонський втілював у життя цей грандіозний план, його стартові позиції були унікальними у світовому історичному контексті, зумовленими значною мірою діяльністю його батька. Ідеї, які пізніше набули новаторського характеру в його політиці, а саме - прагнення до культурного синтезу, створення універсальної імперії, застосування шлюбної дипломатії, включення іноземців до державної адміністрації, вже мали свої витoki у стратегії Філіпа II [19, с. 45-46].

Варто зазначити, що внесок Філіпа II у формування військової справи, державного устрою, виховання спадкоємця та ідеологічних засад майбутніх завоювань був суттєвим. Саме за його правління були створені основи і механізми, які пізніше використав Олександр для розбудови своєї імперії.

Збереження та подальший розвиток цих надбань стали важливим чинником у реалізації масштабного Східного походу [17, с. 458].

1.3 Політична ситуація в Греції та Малій Азії

У другій половині IV століття до н.е. політична ситуація в грецькому світі та в регіоні Малої Азії характеризувалася глибокими трансформаціями і складними взаємозв'язками, що визначали загальні перспективи подальшого розвитку подій, зокрема масштабного походу Олександра Македонського на Схід. Ці території, які протягом тривалого часу були ареною численних конфліктів, дипломатичних інтриг і боротьби за владу, напередодні походу демонстрували одночасно ознаки тривалого занепаду й збереження елементів колишньої потуги. Такий контекст створював складний, водночас сприятливий і ризикований політичний фон для початку нової військової кампанії.

Полісна система античної Греції, яка досягла свого розквіту у класичний період, до кінця IV століття була в значній мірі підпорядкована новим геополітичним реаліям. Після Пелопоннеської війни, яка тривала понад тридцять років і спричинила виснаження багатьох полісів, зокрема Афін і Спарти, грецький світ переживав період політичної нестабільності та економічної кризи. Утворилися численні внутрішні протистояння і конфлікти між містами, які послаблювали їхню здатність до спільних дій. Спарта, колишній гегемон, втратила більшість свого впливу через внутрішні проблеми і поразки у війнах, а Афіни намагалися відновити своє морське панування, але з обмеженим успіхом. В цій ситуації на перший план вийшла Македонія, яка за правління Філіпа II зуміла створити сильну централізовану державу з ефективною військовою організацією. Філіп II Македонський впровадив численні реформи, які змінили армію Македонії, зробивши її однією з найсильніших у світі того часу. Завдяки цьому він зміг домогтися значних військових успіхів і поступово включити до свого впливу більшість грецьких полісів. У 338 році до н.е. відбулася вирішальна битва при Херонеї, у якій

македонська армія здобула перемогу над об'єднаними силами Афін і Фів [10, с. 93]. Це дозволило Філіпу оголосити себе гегемоном грецького світу і створити Коринфський союз, який формально об'єднував усі поліси, окрім Спарти, під егідою Македонії. Коринфський союз став інструментом політичної стабілізації, хоча і не скасував повністю антимакедонські настрої, що особливо гостро проявлялися в Афінах.

Політичні діячі Афін, такі як Демосфен, продовжували виступати проти македонського гегемонства, ведучи активну пропаганду і намагаючись підняти повстання проти влади Македонії. Однак після смерті Філіпа II у 336 році до н.е., новий цар-наступник Олександр Македонський зміг рішучими заходами придушити опозицію. Одним з яскравих прикладів став конфлікт у Фівах, де повстання було жорстко розгромлено, а місто - зруйновано. Цей акт символізував непохитність влади Македонії і став застереженням для інших міст, що намагалися б виступити проти влади нового царя. Цей крок, хоч і суворий, дозволив забезпечити внутрішню стабільність і сприяв подальшому консолідації грецьких земель під владою Олександра Македонського [11, с. 67].

Водночас політична ситуація у Малій Азії була не менш складною, хоча й мала інші особливості. Мала Азія була важливою частиною Перської імперії, що складалася з численних сатрапій. Адміністративна система Ахеменідської імперії передбачала, що кожна сатрапія управляється сатрапом, який відповідав за збір податків, підтримання порядку і оборону. Однак, ефективність цієї системи знижувалася через велику відстань між центром у Персеполі та периферійними регіонами, а також через місцеві особливості, які часто призводили до повстань і сепаратистських настроїв. Етнічна мозаїка Малої Азії, до якої входили численні народи з різними культурами і традиціями, ускладнювала адміністративне управління. Грецькі міста Іонії та колонії по узбережжю Чорного моря зберігали власну політичну і культурну автономію, хоча й перебували під владою Персії. У багатьох із них існувало сильне невдоволення перським пануванням, яке проявлялося у вигляді відсутності

повної політичної свободи і необхідності виплачувати великі податки до казни імперії [7, с. 165].

Ситуація ускладнювалась слабкістю центральної влади Дарія III, який посів престол у критичний момент, коли імперія стикалася з внутрішніми конфліктами та зовнішніми загрозами. Дарій III поки не зміцнив свій авторитет, а його розпорядження часто сприймалися сатрапами та військовиками із застереженням. Це призводило до послаблення оборони провінцій та створювало умови, сприятливі для швидкого просування війська Олександра Македонського. У багатьох містах Малої Азії, зокрема у греко-іонійських колоніях, похід розцінювали як можливість звільнитися від влади Персії, що виражалося у підтримці місцевого населення та здачі міст без бою. Це дозволяло уникати великих втрат та швидко розширювати контроль над регіоном [12, с. 207-208].

Не менш важливим фактором стало розчарування перського населення у централізованій владі, яка не могла належним чином вирішувати соціальні і економічні проблеми. Бюрократія і корупція в управлінні державою зростали, що призводило до падіння довіри до правлячих еліт і послаблення соціальної стабільності. Напередодні Східного походу політична ситуація в Греції і Малій Азії була результатом тривалих історичних процесів, які сформували сприятливий ґрунт для успішного вторгнення македонської армії. В Греції тривала формальна єдність, здобута силою, що забезпечувала тилову безпеку Олександра. У Малій Азії, навпаки, панували внутрішні конфлікти, послаблення центральної влади і сильні антиперські настрої, які допомогли Олександру не лише швидко окупувати регіон, а й здобути підтримку місцевого населення. Загалом ця політична кон'юнктура стала однією з ключових причин стрімкого і успішного розгортання масштабної кампанії Східного походу, яка незабаром перевернула уявлення про баланс сил у Стародавньому світі і змінила хід історії на довгі століття вперед [13, с. 66].

Розглянувши історичний контекст та головні чинники, що зумовили можливість розгортання походу Олександра Македонського на Схід, аналіз

джерел дає підстави стверджувати, що піднесення Македонії за правління Філіппа II ґрунтувалося на ґрунтовних адміністративних та військових реформах, розбудові постійно діючого війська й зміцненні влади царя, а також на розширенні системи союзницьких зв'язків із грецькими містами-державами. Це забезпечило міцну платформу для зовнішньополітичних завоювань та консолідації влади у руках македонських правителів [19, с. 204]. У час, коли Перська імперія переживала гостру кризу влади та управління, внутрішні чвари, недостатній контроль царського двору над сатрапіями та відсутність єдності у прийнятті рішень істотно послаблювали позиції Дарія III та підривали обороноздатність імперії. Вказані процеси поглиблювалися тим, що місцева аристократія та міські громади розглядали перську владу як чужинську й виражали готовність перейти на бік завойовника, тим самим покращуючи перспективи швидкого просування Олександра Македонського вглиб Малої Азії [14, с. 100].

Таким чином, поєднання міцних позицій Македонії та системних слабих перської адміністрації сформували історичну можливість розпочати масштабний завойовний похід, який поклав початок новому розділу історії античного світу. Реалізація цієї можливості стала результатом цілеспрямованості, підготовки та використання об'єктивних історичних обставин, що зрештою визначили розстановку сил у найближчих століттях.

РОЗДІЛ II. ОСНОВНІ ЕТАПИ СХІДНОГО ПОХОДУ

2.1 Початок війни: битва при річці Гранік

Битва при річці Гранік у травні 334 року до н. е. поклала початок війні між Македонією під проводом Олександра Македонського та Перською імперією й стала знаменною та стратегічно вагомою сутичкою у цьому протистоянні. Вона поклала початок процесу занепаду влади Ахеменідів та розширення грецького впливу на території Сходу.

Передумови цієї битви ґрунтувалися на зовнішньополітичних цілях молодого македонського царя, який перейняв від свого попередника, Філіпа II, міцну армію та розвинені адміністративно-військові структури. Олександр Македонський прагнув зміцнити єдність грецьких міст-держав та покласти край владі персів у цьому регіоні. Водночас цей похід мав на меті завдати вирішального удару найбільшій імперії стародавнього світу, яка століттями утримувала під своїм контролем величезну територію від Індії до Єгипту.

Ріка Гранік, розташована в Малій Азії, становила природний кордон між грецькими та перськими володіннями й набула особливого стратегічного значення в розгортанні бойових дій. Перське командування розуміло важливість цієї позиції та зосередило сили задля зміцнення оборони. Військо персів було сформовано під проводом місцевих сатрапів, зокрема Артабаза, завданням яких було стримати вторгнення македонян та забезпечити цілісність імперії [18, с. 169].

Армія персів складалася з різноманітних підрозділів, що включали не лише іранські війська, а й загони місцевих союзників, нащадків колишніх народів, а також найманців. Персидські сили, за оцінками істориків, налічували від 20 до 40 тисяч воїнів, серед яких були численні лучники, кіннота та важка піхота. Водночас македонська армія, хоч і була меншою за чисельністю, мала ряд важливих переваг - дисципліну, уніфіковану тактику, сильну кавалерію і професіоналізм воїнів [3, с. 201].

Битва при Граніку розпочалася вранці, коли македонські війська розпочали переправу через ріку та стикнулися з розташованими на протилежному березі перськими загонами. Водний рубіж вирізнявся глибиною й швидкістю течії, що істотно ускладнювало переправу та змушувало македонян шукати найбільш слушних місць для форсування. В цих умовах Олександр Македонський прийняв сміливе та ризиковане рішення розпочати атаку без зволікань, покладаючи розрахунок на виучку війська та високий бойовий дух [6]. Безпосереднє командування атакою самим царем стало вагомим психологічно-морально-мотиваційним фактором для македонських підрозділів. Власний приклад мужності й рішучості полководця зміцнив бойовий настрій війська, попри всі труднощі та ризики цієї операції. Хоча перси намагалися використати свою чисельну перевагу та природну перешкоду у вигляді ріки для стримування противника, організація, виучка й дисципліна македонської піхоти забезпечили поступовий прорив ліній оборони та досягнення тактичної переваги [16, с. 187].

Одним з ключових моментів битви стала активна роль македонської фаланги, яка, застосовуючи свої довгі списі сариси, змогла тримати ворога на відстані і знищувати ворожі загони на підходах. Водночас кавалерія, особливо кіннотники під командуванням Гефестіона і Пердикки, провели маневри, що дозволили оточити і розбити перську кінноту [20, с. 345-348]. Цей удар завдав ворогові важкої шкоди і суттєво похитнув його бойовий дух. Персидські воїни, втрачаючи організованість, почали відступати, що перетворилося на повний розгром. Перські командири не змогли зібрати сили для нової атаки, а втрати були настільки великими, що змусили сатрапів залишити поле бою. Македоняни захопили багату здобич, а також визволили з-під перського контролю ключові грецькі міста, які раніше були під владою імперії [20, с. 351].

Важливість битви при Граніку полягає не лише у військовій перемозі, але й у тому, що вона символізувала початок кінця Перської імперії. Після цього успіху підтримка македонського царя серед грецьких міст Малої Азії різко зросла, оскільки вони бачили в ньому захисника своїх інтересів і борця з

іноземним гнітом. Водночас ця битва дала Олександру Македонському можливість безперешкодно продовжити похід далі на Схід, у серце перської держави. У стратегічному плані перемога під Граніком стала першою сходинкою до подальших великих битв, таких як битва при Іссі і взяття перських фортець, що в сукупності призвели до повного розгрому перської армії і падіння Ахеменідської династії. Для македонян ця битва стала тестом сили і організації, який вони пройшли з честю, підтвердивши статус своєї армії як однієї з найсильніших того часу [21].

Не менш істотне значення мав психологічний ефект цієї битви, адже її результат зміцнив бойовий дух македонських підрозділів та зміцнив авторитет Олександра Македонського як полководця та лідера. Водночас поразка завдала відчутного удару по престижу перської влади та підірвала довіру місцевого населення до адміністрації імперії. Таким чином, битва при Граніку стала вирішальною в історії походу Олександра Македонського: вона не лише забезпечила можливість подальшого розгортання завоювань, а й поклала початок новому історичному процесу у відносинах між грецьким світом та Перською імперією, який визначив характер міжцивілізаційних контактів на століття вперед.

2.2 Битва при Іссі і завоювання Сирії

Після перемоги у битві при Граніку в 334 році до н.е. Олександр Македонський продовжив свій східний похід, основною метою якого було повалення Перської імперії - однієї з найзначніших держав античного світу. Наступним важливим етапом цього походу стала битва при Іссі, що відбулася у листопаді 333 року до н.е. Ця сутичка мала ключове значення в протистоянні македонських військ із армією Дарія III, оскільки її результат продемонстрував перевагу македонської військової організації та тактики над чисельною перевагою супротивника.

Ісс - невелике місто на півночі Сирії, розташоване у вузькій долині поблизу узбережжя Середземного моря. Географія цієї місцевості мала істотне стратегічне значення: ущелина обмежувала можливості розгортання перської армії, чисельно переважає македонське військо. Водночас Олександр Македонський розумів, що використання такого плацдарму дасть можливість нейтралізувати цю перевагу завдяки концентрації своїх підрозділів та покращенню управління ними [12, с. 211].

Перське військо під командуванням царя Дарія III налічувало приблизно від 50 до 100 тисяч вояків, до складу яких входили найманці, кіннота та загони із підвладних народів імперії. Згідно з джерелами античних істориків, Дарій III також мав у розпорядженні бойових слонів, покликаних психологічно впливати на противника та руйнувати його бойові порядки. Водночас македонська армія налічувала близько 40 тисяч досвідчених та дисциплінованих воїнів, головну ударну силу яких становила фаланга, сформована із піхотинців із довгими списами - сарисами, а також кіннота, яку особисто очолював Олександр Македонський [16, с. 194].

Перед битвою полководець здійснив ґрунтовну розвідку місцевості та розробив стратегію, покликану забезпечити найбільш раціональне використання своїх сил. Македонський цар розумів, що відкрите зіткнення з переважаючою за чисельністю перською армією містить істотний ризик поразки. Відтак він зробив ставку на тактику завдання точних ударів по найбільш вразливих ділянках противника та використав особливості місцевого ландшафту для звуження бойового порядку й обмеження можливості маневру перської кінноти. Сама ж битва розпочалася із сутички між передовими загонами обох армій. Олександр Македонський особисто очолив атаку кінноти, демонструючи відвагу й рішучість та тим самим зміцнюючи бойовий дух своїх підрозділів. В умовах швидко мінливої обстановки він проявив тактичну гнучкість та вміння швидко пристосовувати свої розпорядження до руху противника. Македонська фаланга розірвала лінію оборони персів, а кіннота

тим часом розпочала фланговий обхід, створюючи загрозу оточення та руйнуючи бойові порядки противника [25].

Найважливішим і найвідомішим моментом битви був удар Олександра Македонського в центр перської армії, де знаходився сам Дарій III, що спричинило дезорганізацію і паніку у перських військах. Зважаючи на загрозливу ситуацію, Дарій III змушений був залишити поле бою, що призвело до деморалізації його армії та її повного розгрому. Перемога при Іссі мала значний вплив не лише з воєнної точки зору, а й політичного характеру. Вона послабила авторитет Дарія III і знизилася рівень довіри до його правління серед населення імперії, особливо в ключових регіонах Малої Азії та Сирії, які відігравали важливу роль у її економіці та військовій системі. Ця поразка відкрила шлях для подальшої експансії македонських військ у напрямку Сирії, Палестини та Єгипту [26, с. 28].

Після битви при Іссі македонська армія продовжила рух на південь, захоплюючи стратегічно важливі міста Сирії, серед яких були Антіохія, Тарс, Селевкія та інші. Завоювання цих міст надало Олександрові Македонському доступ до значних ресурсів та контроль над важливими торговими шляхами Середземномор'я. Окрім цього, утримання Сирії стало ключовим плацдармом для подальшого просування в напрямку Єгипту - регіону з розвиненою культурою і значними природними багатствами [23].

Під час завоювання Сирії Олександр Македонський уникав масштабних репресій і руйнувань, прагнучи встановити стабільні відносини з місцевим населенням. Такий підхід сприяв добровільному прийняттю влади македонського царя багатьма містами та регіонами, що мінімізувало ризики повстань і тривалих конфліктів. Особливу увагу він приділяв збереженню культурних і релігійних традицій завойованих народів, що відрізняло його політику від практик інших тогочасних завойовників і сприяло консолідації контролю над новими територіями. Отже, битва при Іссі та подальше завоювання Сирії стали важливими етапами процесу розпаду Перської імперії [12, с.216]. Військові успіхи македонського війська відкрили шлях до Єгипту та

Месопотамії, а також зміцнили репутацію Олександра Македонського як успішного полководця. Ці події стали початком нової епохи еллінізму, у якій грецька культура і військова міць поширювалися на Схід, створюючи нові політичні та культурні реалії.

2.3 Взяття Єгипту та заснування Александрії

Після перемоги в битві при Іссі 333 року до нашої ери Олександр Македонський спрямував свої зусилля на Єгипет - одну з найдавніших і найвпливовіших цивілізацій античного світу. На той час Єгипет перебував під контролем Перської імперії, проте політична ситуація в країні характеризувалася нестабільністю через послаблення центральної влади та часті заворушення, що сприяло загальному занепаду регіону. Для місцевого населення, яке тривалий час знаходилося під перським пануванням, прихід македонських військ сприймався як можливість відновлення автономії та поліпшення політичного стану країни [23, с. 267].

Олександр Македонський увійшов до Єгипту без значного опору, що було обумовлено як перевагою македонських військ, так і негативним сприйняттям перського панування серед місцевого населення, яке розглядалося як зовнішнє і гнітюче. Його прийняття як визволителя полегшило встановлення контролю над регіоном. Значним кроком у консолідації влади стало його визнання в місті Сіві як сина бога Амона, що забезпечило легітимацію його правління відповідно до місцевих релігійних традицій та фараонської ідеології. Це визнання мало не лише символічний характер, а й слугувало основою для формування адміністративної системи, що поєднувала македонські військові структури з традиційними політичними та релігійними інститутами Єгипту. Такий підхід відображав усвідомлення необхідності адаптації управлінської політики до особливостей завойованих територій для забезпечення політичної стабільності.

Однією з найбільших заслуг Олександра Македонського у поході на Єгипет стала ідея заснування нового міста, яке отримало його ім'я –

Александрія, що було закладено на північно-східному узбережжі країни, в гирлі річки Ніл. Вибір цього місця був стратегічно виправданим: поруч із містом розташовувався природний порт, що забезпечував зручний доступ до Середземного моря і водночас дозволяв контролювати важливі торгівельні маршрути. Александрія мала стати не лише військовою фортецею, а й центром торгівлі, культури і науки, символом нової епохи в історії Середземномор'я [18, с. 398].

Планування міста характеризувалося високим рівнем продуманості та відповідало класичним принципам грецької урбаністики. Вулиці були організовані за сітчастою системою, що забезпечувало ефективність пересування та оптимальну організацію міського простору. Було зведено низку споруд, які задовольняли як побутові потреби населення, так і сприяли розвитку культури та науки. Згодом Александрія стала домом для однієї з найбільших бібліотек античного світу, що зібрала значний обсяг рукописів і книг із різних регіонів, ставши важливим центром освіти та інтелектуального життя. Заснування Александрії також ознаменувало початок нової культурної епохи - еллінізму. Політика Олександра Македонського була спрямована на інтеграцію грецьких традицій з місцевими культурними особливостями, що сприяло формуванню унікального культурного синтезу, поширеного далеко за межі імперії. Місто функціонувало як простір співіснування та взаємодії різних етнічних груп, культур і релігій, що стимулювало виникнення нових форм мистецтва, філософії та науки [22, с. 216].

Завоювання Єгипту мало не лише культурне, а й значне стратегічне значення. Ця територія виступала ключовим джерелом продовольства, зокрема зерна, необхідного для забезпечення великої македонської армії під час подальших східних кампаній. Контроль над єгипетськими портами забезпечував підтримку комунікацій із іншими регіонами імперії та відкривав доступ до морських торговельних шляхів, що сприяло зростанню економічного потенціалу держави.

Політика Олександра Македонського в Єгипті істотно відрізнялася від традиційних завойовницьких практик. Він уникав руйнування місцевих культур та насильницької грецізації, натомість демонстрував розуміння значущості регіональних традицій і проявляв до них шанобливе ставлення. Такий підхід сприяв тривалій стабільності в регіоні та забезпечив міцне закріплення македонської влади навіть після смерті полководця. Взяття Єгипту і заснування Александрії стали ключовими етапами в поході македонського царя, що не лише трансформували політичну карту Стародавнього Сходу, але й започаткували епоху культурного та наукового розвитку. Александрія стала центром науки, освіти та торгівлі, символізуючи нову еру, пов'язану з поширенням еллінізму і формуванням багатокультурної імперії [23, с. 378].

2.4 Битва при Гавгамелах і падіння Персеполя

Битва при Гавгамелах, що відбулася восени 331 року до н.е., була одним із ключових і вирішальних зіткнень у кампаніях Олександра Македонського проти Перської імперії. Місцем бою стало відкриття рівнинне поле неподалік сучасного міста Дохук на території Іраку, що забезпечувало можливість маневру для обох армій. Ця битва стала завершальним етапом тривалого протистояння між македонською армією, що відзначалася високою організованістю, дисципліною та бойовим досвідом, та перською армією, яка покладалася на чисельну перевагу та різноманіття військових ресурсів. Результат битви визначав не лише панування над Близьким Сходом, але й політичні процеси, які мали вплив на подальший розвиток регіону. Окрім військового значення, битва мала й символічний характер, оскільки від неї залежала доля імперії Дарія III та майбутнє грецького світу, який посилював свій вплив на Сході.

Перед битвою обидві сторони готувалися з максимальною серйозністю, усвідомлюючи важливість майбутнього зіткнення. Дарій III, цар Персії, мобілізував величезну армію, чисельність якої за різними оцінками сягала від 100 до 250 тисяч воїнів. Серед цих військ були не лише піхотинці і вершники,

але й бойові слони, колісниці, а також різні загони союзників і найманців з різних частин імперії. Водночас македонська армія налічувала приблизно 40 тисяч солдатів [29, с. 654], проте вона мала незаперечні переваги у тренуваності, військовій дисципліні та командуванні. Македонці були відомі своєю фалангою бойовим формуванням із довгими списами, а також мобільною кіннотою, що грала ключову роль у багатьох битвах Олександра Македонського. Ці два підходи до ведення війни чисельність і сила проти організації і тактики і стали основою цього зіткнення.

Вибір поля бою також мав величезне значення для майбутньої битви. Гавгамели представляли собою відкриту рівнину, і це було дуже вигідним для переважаючої перської армії, адже їй вдалося максимально використати свою чисельність і рухомі бойові одиниці, такі як колісниці і слони. Дарій III, планував розгромити македонську фалангу саме за допомогою сили і натиску. Проте Олександр Македонський усвідомлював цей задум і застосував блискучу стратегію, що полягала в концентруванні удару саме в центрі ворога, одночасно захищаючи свої фланги. Він вміло використовував розташування своїх військ так, щоб зменшити ефективність слонів, які через свою громіздкість могли бути уразливими для точних ударів [20, с. 407].

Початок битви характеризувався активним наступом перських військ із метою прориву македонської оборони. Македонська армія, завдяки високому рівню дисципліни, змогла утримати фронтову лінію. Фаланга, озброєна довгими списами, ефективно протидіяла кінноті та бойовим слонам, які намагалися пробити оборону. Олександр Македонський здійснював безпосереднє командування кіннотою, яка виконувала маневри, спрямовані на дезорганізацію ворожих сил і відволікання уваги від основних підрозділів. Висока тактична мобільність македонських військ і оперативна комунікація між підрозділами забезпечили ефективний опір чисельній перевазі противника. Ключовим моментом битви став особистий наступ Олександра Македонського, який очолив ударну групу, що прорвалася до центру перської армії, де перебував Дарій III. Цей маневр мав на меті знищення або захоплення перського царя з

метою деморалізації ворога. В умовах загрози Дарій відступив, залишивши армію без централізованого командування. Відступ перського царя спричинив паніку в рядах його військ, що призвело до масового розгрому перської армії [20, с.410].

Після розгромної перемоги при Гавгамелах Олександр Македонський розпочав переслідування решток перської армії з метою недопущення їхнього відновлення і формування нових сил. Цей переслідуючий похід тривав кілька тижнів і завершився взяттям столиці Перської імперії - Персеполя. Персеполь, як один із головних політичних і культурних центрів імперії, мав велике значення для збереження її цілісності. Захоплення міста символізувало крах держави, яка тривалий час контролювала значні території та різноманітні народи. Взяття Персеполя супроводжувалося руйнуваннями та пограбуваннями, що відповідало типовим військовим практикам того часу. Водночас Олександр Македонський демонстрував повагу до окремих культурних і релігійних пам'яток. Існують дискусії щодо характеру підпалення міста - чи був він актом помсти за спалення афінського Акрополя під час Перських війн, чи результатом самовільних дій солдатів. Незалежно від причин, події у Персеполі означали завершення епохи Перської імперії і встановлення македонського панування в регіоні [24, с. 269].

Падіння Персеполя позначило не лише політичний кінець великої імперії, а й стало початком нової історичної епохи в розвитку стародавнього світу. Завоювання Олександра Македонського сприяли розширенню його впливу і започаткували процес культурного взаємозбагачення між Сходом і Заходом, який отримав назву еллінізму. Цей період характеризувався поширенням грецької культури, мови та мистецтва на широких просторах, що сприяло формуванню нових культурних і наукових центрів.

Військові уроки битви при Гавгамелах зберігають актуальність у сучасному військовому аналізі. Ця битва ілюструє значення тактичної гнучкості, високого рівня підготовки військ та ефективного лідерства. Досвід Олександра Македонського демонструє, що чисельна перевага не гарантує

перемогу за відсутності організації та високого морального стану армії. Особистий приклад командувача, його стратегічне мислення і здатність швидко приймати рішення стали зразком для військових теоретиків і практиків наступних поколінь. Водночас, незважаючи на вирішальну перемогу, Перська імперія не була ліквідована одразу, оскільки частина територій залишалася під контролем окремих сатрапів та прихильників Дарія III. Це ускладнювало процес встановлення македонської влади і вимагало продовження військових кампаній для остаточного підкорення регіонів та стабілізації політичної ситуації [25, с. 271].

Загалом, битва при Гавгамелах та падіння Персеполя є ключовими історичними подіями, які відображають складний процес зміни політичної влади та трансформації культурних ландшафтів регіону. Ці події ілюструють вплив військової майстерності, політичної волі та стратегічного планування на перебіг історії, а також їхнє тривале значення в колективній пам'яті народів. Аналіз цих подій сприяє глибшому розумінню природи влади та завоювань, а також механізмів формування імперій і методів контролю, які застосовували стародавні правителі для управління різномірними територіями. Битва при Гавгамелах стала символом завершення однієї історичної епохи та початком нової, в межах якої домінували грецька культура і політика, що заклали основу для подальшого розвитку середньовічних і сучасних державних структур [23].

2.5 . Завоювання Середньої Азії та Індійського субконтиненту

Після завоювання Перської імперії Олександр Македонський продовжив військові дії на сході з метою подальшого розширення своєї влади. Наступним об'єктом його кампанії став регіон Середньої Азії, що характеризувався складним географічним рельєфом, різноманітним етнічним складом та політичною фрагментарністю. Ця територія охоплювала сучасні землі Узбекистану, Таджикистану, північного Афганістану та південного Казахстану. Завоювання цього регіону ускладнювалося природними умовами - гірськими

масивами і пустелями, а також опором місцевих племен, які активно протидіяли македонському вторгненню.

Середня Азія у цей період не була єдиним політичним утворенням, а складалася з численних сатрапій і царств, які мали власних правителів, військові сили та адміністративні особливості. Сатрапи, що раніше підпорядковувалися Дарію III, прагнули зберегти автономію, використовуючи природні географічні перепони та тактику партизанської війни, що суттєво ускладнювало просування македонських військ. Особливу проблему становили племена Согдіани, відомі своєю здатністю вести ефективні бойові дії в гірських умовах, де маневрування було утруднене навіть для добре організованих армій. Македонські війська, звиклі до відкритих битв на рівнинах, були змушені адаптувати свої тактичні підходи, освоювати нові методи ведення війни та долати природні перешкоди. Олександр Македонський, застосовуючи як військову силу, так і дипломатичні заходи, прагнув нейтралізувати частину місцевих правителів або заручитися їхньою підтримкою. Його політика передбачала поєднання жорстких військових дій із збереженням місцевих управлінських структур, що сприяло більш швидкій стабілізації регіону та запобігало тривалим повстанням. У рамках цієї стратегії полководець залучав представників місцевої знаті до адміністративної діяльності та підтримував культурне співіснування, що забезпечувало певний рівень автономії завойованих територій у межах імперії [30, с. 285].

Перехід через гірські перевали Гіндукушу на початку 327 року до н.е. став одним із найбільш складних етапів військової кампанії Олександра Македонського. Гірський рельєф характеризувався значною складністю, що ускладнювало рух військових підрозділів, а також створював сприятливі умови для засідок з боку місцевих племен, які активно використовували природні перешкоди для нападів на македонські колони. Військові сили, що вже зазнали значного фізичного та матеріального виснаження внаслідок тривалих походів, зберігали при цьому належний рівень дисципліни та організованості. Під час переходу через перевали армія стикнулася з низкою серйозних проблем, серед

яких варто виділити нестачу продовольства, суворі кліматичні умови, а також значне фізичне виснаження особового складу. Незважаючи на ці обставини, завдяки чіткій військовій організації та ефективному командуванню вдалося успішно подолати природні перешкоди, що дозволило розпочати подальші операції з завоювання індійських територій [31, с. 237].

Індійський субконтинент, який став наступною територією для завоювань македонської армії, характеризувався значним культурним розмаїттям, існуванням численних політичних утворень та розвиненими військовими традиціями. На північно-західних територіях регіону функціонували кілька потужних державних утворень, серед яких виділявся цар Пор, що контролював область поблизу річки Гідсп. Особливістю індійських військових сил було активне застосування бойових слонів, які становили значну тактичну загрозу для македонської кінноти та піхоти. Використання слонів не лише створювало психологічний тиск на війська супротивника, але й ефективно порушувало бойові порядки, руйнуючи щільні побудови македонських військ. Ці фактори значно ускладнили перебіг бойових дій, що особливо проявилось під час битви на річці Гідспа, яка набула визначного значення в контексті індійської кампанії [26, с. 32].

Під час битви при Гідспі у 326 році до н.е. македонська армія зіткнулася з добре організованою і чисельно переважаючою індійською армією. Олександр використав тактику гнучких маневрів і концентрованих ударів, аби мінімізувати переваги ворога у вигляді бойових слонів і численної піхоти. Він особисто очолив головний удар, що дозволило зламати опір індійців і примусити їх до відступу. Перемога в цій битві стала одним із найбільших військових досягнень Олександра, але вона також ознаменувала межу дальніх завоювань солдати македонської армії, виснажені довгими походами і далекою від дому службою, висловили протест проти подальшого руху на схід [28, с. 156].

Олександр Македонський мусив погодитися з їхніми вимогами і почав поступове повернення армії назад через Іран та інші завойовані землі. Проте навіть у цей період він прагнув закріпити свій вплив, засновуючи нові міста, які

стали центрами грецької культури і адміністрації. Особливе значення мала Александрія у Панджабі, заснована на честь самого завойовника. Ці міста несли в собі ідею еллінізму поширення грецької мови, мистецтва, науки і філософії на нові території, створюючи унікальне культурне переплетення між грецькими і місцевими традиціями.

Завоювання Середньої Азії та Індійського субконтиненту не були лише військовими операціями вони відкрили нові можливості для культурного і політичного обміну між різними народами. Результатом цих завоювань стало створення нових політичних структур, поширення елліністичних цінностей і виникнення нового типу державності, яка поєднувала елементи західної і східної культур. Цей процес вплинув на історичний розвиток регіонів, формуючи підвалини для подальших подій в історії Центральної і Південної Азії [25].

Боротьба македонської армії на індійському субконтиненті стала одним із найскладніших етапів завойовницького походу Олександра Македонського. Особливості географії регіону, наявність численних політичних утворень із розвиненими військовими традиціями, а також використання специфічних засобів ведення війни, зокрема бойових слонів, суттєво впливали на характер військових дій. Битва на річці Гідспа відображає адаптацію македонських військ до нових тактичних викликів та демонструє складність процесу підкорення територій із відмінними від попередніх регіонів природними і соціально-політичними умовами. Цей етап походу свідчить про межі можливостей військової експансії в умовах змінних факторів локального опору та географічних перешкод, що у підсумку зумовило припинення дальших завоювань Олександра на сході. Таким чином, індійська кампанія стала важливим етапом у формуванні меж елліністичного світу і відображає як успіхи, так і складнощі македонської експансії у пізній античності [20, с. 489].

РОЗДІЛ III. НАСЛІДКИ СХІДНОГО ПОХОДУ І ЗАГИБЕЛІ ПЕРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

3.1 Політичні та адміністративні зміни

Олександр Македонський, після завершення масштабних завоювань і суттєвого розширення меж своєї імперії, постав перед необхідністю організації ефективної політичної та адміністративної системи управління новозавойованими територіями. Імперія включала різноманітні регіони з власними історичними, культурними, мовними та політичними особливостями, що ускладнювало процес інтеграції. Відповідно, адміністративні заходи полководця були спрямовані на створення механізмів централізованого контролю, водночас передбачаючи координацію і співпрацю між грецькими адміністративними структурами та місцевими інститутами влади. Такий підхід дозволяв враховувати регіональні відмінності, знижувати ризики соціальних конфліктів і забезпечувати стабільність в управлінні великою та різноманітною імперією [24, с. 273].

Основною проблемою, що постала перед македонським царем, було те, що класична модель управління елліністичних міст-держав не могла бути просто перенесена на великі багатонаціональні території, що колись входили до Перської імперії. Сатрапії, які керувалися сатрапами місцевими або македонськими намісниками - залишалися формально підпорядкованими царю, проте в реальності володіли значною автономією. Олександр Македонський прагнув зберегти цю систему, але водночас посилити централізований контроль, вводячи своїх людей на ключові адміністративні посади і контролюючи військові сили. Важливим кроком стало поєднання еллінських і місцевих традицій управління [13, с. 77]. Він активно залучав представників місцевої знаті до управлінських структур, даючи їм певні преференції і зберігаючи їхню владу в обмін на лояльність. Такий підхід дозволив зменшити опір і сприяв швидшій інтеграції завойованих земель до імперії. Водночас македонські воїни

та чиновники отримували винагороди у вигляді земельних наділів і посад, що мотивувало їх служити царю і підтримувати порядок.

Одним із фундаментальних інструментів управління в імперії Олександра Македонського стала система сатрапій - адміністративних одиниць, на які поділялася територія завойованих земель. Кожна сатрапія очолювалася намісником - сатрапом, відповідальним за виконання ключових функцій: збір податків, здійснення судочинства, підтримання громадського порядку та організацію військової оборони. У практиці призначення сатрапів Олександр дотримувався політики поєднання інтересів, призначаючи на ці посади як представників македонської еліти, так і місцевих аристократів. Іноді вони формували спільні управлінські структури, що мало на меті знизити концентрацію влади в руках окремих сатрапів та мінімізувати ризики сепаратистських настроїв і заколотів [5, с. 289-293].

Водночас стратегічно важливою складовою політики Олександра Македонського стало заснування нового типу міст - Александрій. Ці міста, розташовані по всій території імперії, виконували комплексну роль адміністративних, економічних та культурних центрів. Населені як греками, так і місцевим населенням, Александрії слугували інструментом поширення елліністичної культури та підтримки грецького впливу на місцеві суспільства. Крім того, мережа таких міст забезпечувала більш ефективний контроль над віддаленими провінціями та створювала інфраструктуру для координації між різними регіонами імперії [12].

Особливу увагу полководець приділяв уніфікації адміністративної системи, що передбачала стандартизацію податкової політики, військової організації та судової влади. Його метою було створення єдиного правового і адміністративного простору, що полегшувало б управління різноманітними етнічними та культурними групами в межах імперії. Зокрема, були встановлені єдині податкові ставки та обов'язки військової служби, які застосовувалися до всіх підданих незалежно від їх походження. Такий підхід сприяв формуванню

більш стабільної і керованої державної системи, здатної підтримувати порядок і забезпечувати тривалу експлуатацію завойованих територій [22, с. 218].

Однак реформи Олександра Македонського стикнулися з труднощами через величезні розміри імперії і її різноманітність. Не всі місцеві еліти погоджувалися на співпрацю, деякі регіони продовжували чинити опір, влаштовували повстання або саботували владу. Царю доводилося особисто втручатися у вирішення конфліктів, а іноді застосовувати жорсткі каральні заходи, щоб відновити порядок. Його політика балансувала між пом'якшенням опору через інтеграцію і жорстким централізованим контролем. Одним із наслідків політичних і адміністративних змін стало виникнення нового типу державності елліністичної імперії, яка поєднувала в собі елементи грецької культури і державного управління з місцевими традиціями. Такий тип управління став основою для подальшого розвитку регіону після смерті Олександра Македонського, коли частини імперії розпалися на кілька елліністичних царств, що зберігали і розвивали цю модель [18, с. 563].

Підсумовуючи, слід зазначити, що політичні та адміністративні реформи, здійснені Олександром Македонським, відіграли визначальну роль у забезпеченні стабільності та функціонування створеної ним імперії. Ці заходи сприяли не лише консолідації влади на центральному рівні, а й забезпеченню культурної інтеграції різнорідних народів, що входили до складу імперії. Впроваджені механізми управління і адміністративної організації сприяли збереженню порядку, підвищенню ефективності контролю над завойованими територіями, а також поширенню елліністичних ідей, що мали тривалий і суттєвий вплив на політичний і культурний розвиток Стародавнього світу.

3.2 Культурна взаємодія Сходу і Заходу

Завоювання Олександра Македонського стали не лише військовим успіхом, але й визначальною основою для широкомасштабної культурної трансформації, що охопила території від Егейського моря до Індії. Цей

історичний період характеризується активною взаємодією двох великих культурних систем - еллінської традиції Заходу та різноманітних східних цивілізацій, що існували на землях колишньої Перської імперії та суміжних регіонах. Процес культурного обміну мав діалоговий і двохсторонній характер, що призвело до взаємного проникнення і збагачення різних культурних елементів. У результаті цього тривалого і складного процесу сформувалася нова культурна парадигма - еллінізм, яка стала підґрунтям для подальшого розвитку мистецтва, науки, філософії та політичних структур у регіоні [21, с. 409].

Саме поняття еллінізм являє собою унікальний культурний феномен, що відзначається синтезом грецьких та східних традицій, внаслідок чого виникла нова якість культурного життя, що суттєво відрізняється від класичного устрою грецьких полісів. На відміну від традиційної системи, орієнтованої на автономні міста-держави з патріархальними рисами, елліністичні царства функціонували як багатонаціональні політичні утворення, де співіснували численні етнічні та культурні спільноти. Цей процес не можна розглядати як одностороннє запозичення або домінування однієї культури над іншою, а радше як постійний міжкультурний діалог, який сприяв формуванню нових форм мистецтва, філософських ідей, релігійних практик та суспільних відносин.

Взаємне проникнення культур у період еллінізму відбувалося на різних рівнях суспільного життя. Перш за все, ключовим фактором став культурний обмін у містах, заснованих або реорганізованих Олександром Македонським, таких як Александрія, Антіохія та інших. Ці міста виступали як центри, де грецькі та місцеві традиції поєднувалися в повсякденній практиці. В них діяли грецькі театри, бібліотеки та навчальні заклади, які надавали можливість здобуття знань як грекам, так і представникам місцевих етносів. Паралельно відбувалася активна інтеграція місцевих мистецьких стилів і ремесел у грецьку культурну традицію, що призводило до формування нових художніх напрямів із характерними рисами та символікою. Так, в архітектурі проявлявся вплив перської монументальності, тоді як у скульптурі простежувалися елементи східної декоративності та стилізації [22, с. 219].

Другим значущим аспектом культурної трансформації в елліністичній імперії стала мова. Грецька мова набула статусу «*lingua franca*», тобто універсальної мови міжетнічного спілкування, що суттєво сприяло інтеграції різноманітних регіонів, раніше ізольованих культурно та мовно. Водночас місцеві мови і діалекти зберігалися, що свідчить про співіснування, а не витіснення культурних традицій. Цей факт відображає толерантну політику Олександра Македонського та його наступників щодо культурного різноманіття. Грецька мова, розвиваючись у багатокультурному середовищі, збагачувалася новими словами і поняттями, які відображали вплив східних культурних традицій [27, с. 290].

Релігійна сфера також зазнала суттєвих трансформацій. Виникли нові форми релігійного синкретизму - поєднання різних віровчень і культів. Елліністичні монархи, включно з Олександром Македонським, були представлені як напівбоги або божества, що відповідало традиціям східної божественної монархії. Культ особистості, який поєднував риси грецького героїзму і східного божественного царювання, став важливим політичним і духовним інструментом для консолідації імперії. У релігії з'являлися нові божества і культи, сформовані на основі взаємопроникнення еллінських, перських, єгипетських, індійських та інших традицій.

У мистецтві культурна взаємодія проявилася у появі нових стилів, характерних підвищенням реалізмом, глибиною психологічного образу і складністю композицій. Елліністичне мистецтво вирізнялося здатністю поєднувати західну естетику та східну символіку, створюючи твори, які були одночасно інноваційними і водночас зберігали традиційні риси. Такий синкретизм відкрив нові горизонти для художньої творчості і визначив розвиток мистецтва в регіоні на століття вперед [29, с.783].

Вагомий внесок елліністичних центрів проявився у розвитку науки та філософії. Александрійська бібліотека та Музей стали найбільш впливовими науковими установами свого часу. Там концентрувалися знання з астрономії, медицини, географії, математики й інших галузей, сформовані на ґрунтовних

традиціях як грецької, так і східних культур. Вчені різного походження співпрацювали, обмінювалися ідеями та розвивали нові концепції, що поклали підвалини для багатьох наукових досягнень у Стародавньому світі та вплинули на становлення середньовічно-модерних знань [30].

Водночас цей процес відбувався в умовах соціальної напруги та розбіжностей. Не всі представники грецької та македонської еліти сприймали синтез культур позитивно, деякі розглядали місцеві народи зверхньо, вказуючи на відмінності та підриваючи єдність. Це провокувало соціальні конфлікти та загострювало суперечності між завойовниками й підкореними. В деяких регіонах місцеве населення висловлювало невдоволення розширенням влади елліністичних правителів, розцінюючи ці процеси як експансію та примус до прийняття чужинських звичаїв.

Саме культурна взаємодія, яка характеризувалася складною структурою та багатогранними процесами, зробила період еллінізму унікальним явищем світової історії. Вона засвідчила, що розвиток культури можливий лише за умов відкритості, співіснування та готовності до діалогу між різними традиціями. Елліністичний світ не був позбавлений суперечностей та напруги, однак саме завдяки синтезу місцевих звичаїв із грецько-македонськими він поклав підвалини нових історико-культурних процесів, що визначали траєкторії розвитку цивілізації на століття вперед. Таким чином, культурна взаємодія між Сходом та Заходом за часів елліністичної доби стала одним із найбільш знакових явищ історії, забезпечивши перехід від ізольованих спільнот до багатонаціональних утворень із спільно сформованим культурно-історичним простором.

3.3 Занепад Перської імперії і виникнення елліністичних держав

Занепад Перської імперії та подальше формування елліністичних держав стали однією з найбільш знакових історичних подій, що істотно змінили політичний, соціальний та культурний ландшафт античного світу. Держава

Ахеменідів, яка існувала понад два століття, була однією з найбільш потужних імперій свого часу, охоплюючи величезну територію від узбережжя Середземного моря до Індії. Вона слугувала взірцем міцно централізованого управління, розгалуженої адміністрації та розвинених військових структур, а також характеризувалася багатством культурних традицій та співіснуванням народів у єдиному просторі.

Проте, як кожне велике утворення, імперія Ахеменідів стикалася з цілим комплексом проблем від соціально-економічних до управлінських, що поступово підірвали міцність влади та підготували ґрунт для розпаду. Це, своєю чергою, відкрило можливість постання нових історико-політичних утворень - елліністичних держав, кожне з яких розвивалося за своїм сценарієм та зробило вагомий внесок у історичний процес античності.

На час походу Олександра Македонського Перська імперія переживала глибоку кризу влади та управління. Внутрішні проблеми, що накопичувалися роками, проявились у послабленні центральних структур, корупції та зростанні соціальної напруги, особливо в провінціях, де місцева знать чинила опір посиленню влади царя. Це було зумовлено не тільки прорахунками в управлінні, а й розгалуженою бюрократією, яка заважала швидко та ефективно реагувати на зовнішні загрози та розв'язувати внутрішні проблеми [12, с. 209].

У правління Дарія III влада царя помітно втрачала свою міцність, а армія - дисципліну й боєздатність. Водночас імперія постала перед новою історичною загрозою - вторгненням під проводом Олександра Македонського. Походи цього молодого й талановитого правителя ґрунтовно змінили співвідношення сил у регіоні. Завдяки розумно розробленій стратегії він завдавав поразки набагато численнішим перським військам, прокладаючи собі дорогу до серця імперії. Вирішальні битви при Граніку та Гавгамелах стали знаменною точкою історії, поклавши край владі Ахеменідів та розпочавши новий історичний період - час елліністичних держав. Це було зіткнення двох світів: стародавнього Сходу та нового елліністичного Заходу, результат якого назавжди змінив історичний розвиток цілого регіону [5, с. 276].

Після перемоги над Дарієм III і завоювання ключових міст імперії, таких як Вавилон, Сузи і Персеполь, Олександр Македонський не просто знищив стару систему, а почав процес трансформації і адаптації існуючих структур. Сам факт того, що завойовані території не були просто підкорені, а поступово стали частиною нової політичної системи, свідчить про глибокий вплив перської спадщини. Наприклад, македонські правителі, що успадкували владу після Олександра Македонського, зберегли багато елементів перської адміністрації, включно з системою сатрапій, яка дозволяла ефективно управляти величезними провінціями за допомогою місцевих намісників [4, с. 201].

Розпад Перської імперії поклав край єдиній централізованій владі в цьому просторі й поклав початок утворенню нових великих елліністичних царств, кожне з яких боролось за владу та вплив. Найвідомішими з них стали держава Селевкідів, яка охоплювала Малу Азію та Близький Схід, царство Птолемеїв у Єгипті й Антигонідів у Македонії та Фракії. Ці нові утворення характеризувалися синтезом грецьких традицій із місцевими звичаями та нормами, завдяки чому сформувався особливий культурний простір - елліністичний світ. Елліністичні правителі проводили цілеспрямовану політику з розповсюдження грецької мови й освіти, що допомагала зміцнити єдність та забезпечити стабільність влади. Водночас вони зберігали й заохочували місцеві традиції та звичаї, даючи можливість розвиватися багатонаціональному співтовариству. Це створювало ґрунт для співіснування різних народів та культур, що зрештою зробило цей історичний період часом інтенсивних культурних і соціальних перетворень [7, с. 643].

Безперечно, елліністичні держави стали своєрідним містком між старою перською традицією та новою грецько-македонською культурою, забезпечивши тим самим безперервність історичного процесу та розширивши його можливості. Роль міст-наукових центрів, зокрема Александрії, була вирішальною у цьому, вони збирали найкращі розуми свого часу, розвивали освіту, природничі та точні науки, історіографію, філософію й мистецтва. Це

дозволило зберегти знання попередніх століть та покласти підвалини нових досягнень, що сформували карту світового культурного розвою.

Таким чином, розпад Перської імперії був скоріше історичним переходом, аніж повноцінно руйнівною катастрофою: він поклав початок новій історично-мультікультурній добі, яка назавжди змінила обличчя стародавнього світу.

ВИСНОВОК

Східний похід Олександра Македонського та падіння Перської імперії є одними з найважливіших подій античної історії, що мали глибокий і тривалий вплив на політичний, культурний та соціальний розвиток Стародавнього світу. Проведений аналіз показав, що ця епоха стала своєрідним рубежем між двома великими цивілізаціями грецькою і перською, а також відкрила нову епоху еллінізм, що кардинально змінив історичний контекст у Середземномор'ї, Малій Азії, Близькому Сході й навіть далі, у Південній Азії.

Перш за все, слід підкреслити, що успіхи Олександра Македонського у поході не були випадковими чи суто результатом воєнної майстерності. Вони базувалися на глибокій підготовці, спадщині політики і військової організації, успадкованій від його батька Філіпа II. Македонська армія була одним із найефективніших військових механізмів свого часу, що дозволило їй долати чисельно більші загони Персії. Підготовка, дисципліна, інноваційні тактики і стратегічне планування стали вирішальними факторами у низці ключових битв при Граніку, Іссі, Гавгамелах.

Дослідження політичної ситуації в Греції та Малій Азії показало, що внутрішні суперечності і роздробленість грецьких полісів сприяли зміцненню Македонії як домінуючої сили. Водночас, Перська імперія, незважаючи на її колосальні ресурси та розгалужену адміністративну систему, виявилася вразливою через внутрішні проблеми корупцію, соціальну напругу, недостатню мобілізацію ресурсів і негнучкість управління. Битви при Граніку і Іссі відкрили шлях до глибоких завоювань, які надалі дозволили Олександрові взяти під контроль Сирію, Єгипет, Месопотамію та інші ключові регіони Перської імперії. Взяття Єгипту, а особливо заснування Александрії, стало символом нової епохи поєднання грецької культури з місцевими традиціями. Цей факт

ілюструє прагнення Олександра не просто завоювати території, а й створити імперію, що об'єднувала різні народи.

Битва при Гавгамелах стала кульмінаційною точкою походу і вирішальним моментом у падінні Перської імперії. Вона засвідчила перевагу македонської армії і стратегії над величезною, але вже ослабленою і деморалізованою перською силою. Після цієї битви відбулося практично повне розпадання централізованої влади Дарія III, що зумовило поділ колишньої імперії на кілька елліністичних держав.

Аналіз культурних, політичних і адміністративних змін, які настали після завоювань, показує, що спадщина Перської імперії була інтегрована в нові форми влади. Елліністичні царства успадкували багато елементів перської адміністрації, що сприяло стабільності й ефективності управління. Культурна взаємодія Сходу і Заходу, яка почалася з походу Олександра, призвела до унікального синтезу традицій, що визначив подальший розвиток регіону на кілька століть вперед. Варто також відзначити, що епоха еллінізму стала часом інтенсивного розвитку науки, мистецтва, філософії і торгівлі. Центри, створені на територіях колишньої Перської імперії, наприклад Александрія, перетворилися на світові осередки знань. Завдяки цьому відкриттю знань у різних сферах, було закладено фундамент для подальшого прогресу у середньовіччі і навіть у сучасну епоху.

Ці події демонструють, що політична сила і військова міць це лише один із аспектів історичних змін. Не менш важливими є внутрішні соціальні, економічні і культурні процеси, які визначають життєздатність великих державних утворень. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Східний похід Олександра Македонського не лише поклав край Перській імперії, а й започаткував нову історичну добу, що поєднала грецьку і східну культури у багатогранний сплав, вплив якого відчувається і сьогодні. Цей період є яскравим прикладом того, як історія розвивається циклічно, де старі системи змінюються новими, а міжкультурний діалог стає рушієм прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anson, E. M. (2024). *To the Ends of the Earth: The Essence of Alexander the Great's Campaign*. Cambridge University Press. P. 61-81.
2. Ashley, J. R. (2004). *The Macedonian Empire: The Era of Warfare Under Philip II and Alexander the Great, 359–323 B.C.* McFarland. 486 p.
3. Arrian *The Campaigns of Alexander*. Aubrey de Sélincourt, Penguin Classics. 1976. 432 p.
4. Bang, P. F. (2003). *The Hellenistic World: Using Coins as Sources*. Routledge. 263 p.
5. Bosworth A. B. *Conquest and Empire: The Reign of Alexander the Great*. Cambridge University Press, 1988. 356 p.
6. Briant, P. (2010). *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire* (2nd ed.). Eisenbrauns. 1216 p.
7. Brosius, M. (2016). *The Persian Empire: A Historical Encyclopedia*. ABC-CLIO. 808 p.
8. Boardman, J., Edwards, I. E. S., Hammond, N. G. L., & Sollberger, E. (Eds.). (1994). *The Cambridge Ancient History, Volume 6: The Fourth Century BC*. Cambridge University Press. 906 p.
9. Diodorus Siculus *Library of History, Books XVII*. Loeb Classical Library, 1950. 464 p.
10. Carney, E. (2000). *Women and Monarchy in Macedonia*. University of Oklahoma Press. 384 p.
11. Cartledge Paul *Alexander the Great: The Hunt for a New Past*. Macmillan, 2004. 392 p.
12. Dillery, J. (2005). *Alexander the Great and the Persian Empire*. *Greece & Rome*, 52(2), P. 206 - 218.

13. Errington, R. M. (1985). The Fragmentation of the Macedonian Empire. *Journal of Hellenic Studies*, P. 63-78.
14. Robin Lane Fox Alexander the Great. Penguin Books, 1973. 658 p.
15. Rufus Quintus Curtius The History of Alexander. Penguin or Loeb editions, 1984. 352 p.
16. Fuller J. F. C. The Generalship of Alexander the Great. Da Capo Press, 1960. 360 p.
17. Plutarch Life of Alexander. Penguin Classics; Loeb Classical Library, 2001. 784 p.
18. Gruen, E. S. (1984). The Hellenistic World and the Coming of Rome. University of California Press. 800 p.
19. Hammond, N. G. L. (1972). A History of Macedonia (Vol. 2). Oxford University Press. 526 p.
20. Konijnendijk, R. (2017). Greek Military Tactics: From the Battle of Marathon to the Battle of Gaugamela. Pen & Sword. 552 p.
21. Lane Fox, R. (2004). Alexander the Great. Penguin Books. 576 p.
22. Long, C. (2019). The Cultural Influence of Hellenism in Central Asia. Cambridge University Press. P. 205-220.
23. Miller, S. (2020). Political Transformations in Hellenistic States. Routledge. 435 p.
24. Ogden, D. (2000). The Hellenistic World: Using Coins as Evidence. *World Archaeology*, 32(2), p. 259-273.
25. Petrova, I. (2018). The Influence of the Macedonian Army on Persian Politics. *Journal of Ancient History*, 44(3), P. 115-140.
26. Sekunda, N. (2007). The Army of Alexander the Great. *Ancient Warfare*, 1, P. 20-34.
27. Stoneman, R. (2019). Alexander the Great: A Life in Legend. Yale University Press. 352 p.
28. Tarn W. W. Alexander the Great 2 vols., Cambridge University Press, 1948. 172 p.

29. Williams, J. (2016). *The Persian Empire and Its Legacy*. University of California Press. 1063 p.
30. Worthington Ian *Alexander the Great: Man and God*. Routledge, 2003. 388 p.
31. Romm James *Ghost on the Throne: The Death of Alexander the Great and the War for Crown and Empire*. Knopf, 2011. 376 p.